

В.М. КОБЕЛЄВ, канд. екон. наук, доц., НТУ «ХП»;

М.М. КАРПЄЄВА, магістрант НТУ «ХП»

ІННОВАЦІЇ ЯК ПІДХІД АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДУВАННЯ

У статті проведено аналіз кризових явищ в галузі машинобудування України. Розглянуто існуючі підходи по виходу підприємств галузі з кризи. Запропоновано впровадження інновацій у виробництво на підприємствах машинобудування для досягнення сталого розвитку. Зазначено, що основою реструктуризації машинобудівного комплексу повинна стати інноваційно-інвестиційна модель.

Ключові слова: машинобудування, криза, інструменти, інновації, венчурний капітал.

Вступ. В Україні в теперішній час негативні наслідки світової фінансової та економічної кризи призвели до загострення проблеми кризи підприємства, яка стала однією з найбільш актуальних для України та інших країн світу. Тривалий процес адаптації до ринкових умов господарювання, нестабільність економіки і законодавства, дефіцит інвестиційних ресурсів призводять до того, що значна кількість підприємств опиняються у кризовому стані, який здебільшого закінчується банкрутством.

Структурна криза економіки являє собою специфічне економічне явище, що відображається у макроекономічних диспропорціях, у глибокому занепаді окремих сфер та галузей. Зазвичай економічна криза має тривалий характер.

Для кризи характерним є падіння виробництва базових галузей економіки, тому виникає потреба у кардинальних структурних зсувах в економіці, тобто в її структурній перебудові [1].

Основним засобом виживання вітчизняних товаровиробників у таких умовах є впровадження ефективних підходів антикризового управління.

Аналіз останніх досліджень та літератури. Теоретичні положення щодо підходів по виходу з кризи на підприємстві розглянуто та одержало розвиток у роботах зарубіжних вчених: А. Альтмана, Р. Ліса, Д. Фулмера, У. Бівера, Д. Кейнса. Значний вклад в удосконалення теоретичних основ діагностики кризи внесли вітчизняні вчені: О. Терещенко, І. Бланк, О.Вишневецька, Е.Коротков, І. Макаренко [3], І. Шварц [4], Л.Лігоненко та ін.

Однак, незважаючи на значну кількість праць та рекомендацій недостатньо з'ясованими залишаються питання впровадження інновацій на підприємствах машинобудування, які опинилися в стані кризи.

Мета статті. Метою статті є вдосконалення підходів щодо виходу з кризи підприємств, які функціонують в умовах нестабільної економіки.

Матеріали та результати досліджень. Економіка складається з цілого ряду галузей, тісно взаємопов'язаних між собою. Від розвитку промисловості

залежить стан всієї економіки. Промисловість забезпечує майже 50% загального випуску продукції, більше третини обсягу валового внутрішнього продукту. Вона найважливіша структурна ланка господарського комплексу України. На промисловість припадає 1/3 основних фондів, понад 35% населення, зайнятого у народному господарстві.

Провідна роль промисловості в економіці України визначається, перш за все тим, що, забезпечуючи всі галузі народного господарства знаряддями праці та новими матеріалами, вона є найбільш активним фактором науково-технічного прогресу і розширеного відтворення в цілому. Одним із пріоритетних видів промислової діяльності України є машинобудування.

Машинобудівний комплекс - один з найбільш значимих у промисловості України: він об'єднує систему науково-дослідних, конструкторсько-технологічних організацій; охоплює 11267 підприємств; понад 22% зайнятого промислово-виробничого персоналу, 13,4% загального обсягу промислової продукції й понад 15% вартості основних виробничих фондів. До складу машинобудівного комплексу входять три великих групи підприємств, серед яких: машинобудування - 16 комплексних інтегрованих галузей та 90 інших різновидів; промисловість металевих конструкцій і виробів охоплює 14 напрямків, та ремонт машин і устаткування - 16. Проте численні дослідження свідчать про незадовільний стан у машинобудівній галузі [2].

Машинобудування є, мабуть, найбільш постраждалою за роки незалежності галуззю економіки України, що втім, не дивно: розрив коопераційних зв'язків, втрата ринків збуту, втрата державних замовлень (при відсутності ринкового попиту). Все вищевикладене в підсумку практично повністю знищило машинобудування на Україні. А те машинобудівне виробництво, яке якимось дивом зуміло вижити, не має можливості вирішити самостійно власні проблеми і не відчуває жодної підтримки з боку держави.

В машинобудуванні України проблем безліч. Це в першу чергу вкрай зношені виробничі потужності (від 70 до 82% зносу), високий вік працівників, нестача молодих фахівців (нині проблематично знайти кваліфікованого токаря), низька конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість (частка іноземних інвестицій у машинобудування за підсумками 2013р. склала лише 2%). Окремою проблемою є скорочення з року в рік попиту на продукцію машинобудування.

Зважаючи на стан підприємств машинобудування великого значення набуває вдосконалення підходів та інструментів антикризового управління.

Різні автори в своїх роботах розглядали різноманітні підходи по виходу з кризи машинобудівних підприємств. Так, І.О. Макаренко [3] пропонує застосовувати механізми фінансової стабілізації машинобудівного підприємства в ринкових умовах. Такі інструменти, на думку автора, дозволять не тільки зняти фінансовий стрес загрози банкрутства, але й значною мірою позбавити підприємство від залежності використання позикового капіталу, прискорити темпи його економічного розвитку.

Шварц І.В. [4] пропонує впроваджувати інтеграційні механізми роботи у

процесі антикризового управління машинобудівними підприємствами. Стратегія інтеграції підприємств передбачає розробку стратегії злиття декількох підприємств в єдину компанію і тим самим утворення певного інтеграційного об'єднання. Це дозволить стабілізувати економічний стан машинобудівних підприємств і підвищити ефективність їх діяльності.

Також різні автори пропонують такі методи подолання кризи, як реструктуризація, аутсорсинг та даунсайзинг. Проте зазначені інструменти є екстенсивним шляхом боротьби з кризовими явищами і дають тимчасовий ефект. В умовах, що склалися, необхідно шукати інші, більш прогресивні методи подолання кризових явищ на підприємствах машинобудування. А саме впроваджувати інновації у виробництво, бо це дозволить не лише вийти з кризи, а й досягти сталого розвитку машинобудівної галузі.

Під впливом змін в економіці, зокрема в машинобудівній галузі, виникла принципово нова ситуація. Виробництво все більше орієнтується на платоспроможний попит, однак попит попереднього великого замовника – держави – різко скоротився, а суб'єкти господарювання не компенсують цього скорочення, особливо на складну продукцію, оскільки вони надають перевагу дешевшому закордонному обладнанню або ж простішій продукції. Також неможливо імпортувати цю продукцію в інші країни, оскільки більшість закордонних виробників користуються досконалішим обладнанням.

Однією з причин кризового стану підприємств машинобудування є відсутність попиту на продукцію. В цих умовах доцільним є впровадження новацій, які дозволять створювати конкурентоспроможну продукцію з більш низькими витратами.

Загальновідомий той факт, що існуючі в галузі машинобудування виробничі потужності морально та фізично застаріли (70% обладнання експлуатується понад 15 років) і не спроможні забезпечити необхідний обсяг виробництва. Переважна більшість підприємств потребує масштабної реконструкції і суттєвого технічного переоснащення з метою створення максимально сприятливих умов для виробництва продукції з високими конкурентоспроможними техніко-економічними показниками та якісними характеристиками. Така істотна невідповідність виробничих потужностей підприємств потребам ринку призводить до їх фінансової неефективності. Усе вищенаведене вказує на важливість впровадженні інновацій.

Інноваційна активність машинобудівної галузі промисловості на сьогодні є недостатньою. Лише близько 14% вітчизняних машинобудівних підприємств здійснюють інноваційну діяльність, незважаючи на присутність порівняно великої кількості наукових і конструкторських організацій.

Проте будь-яка соціально-економічна система досягає успіху у своїй діяльності, тільки в тому випадку, якщо вона знаходиться в стані послідовного і неухильного розвитку. Розвиток - це придбання нової якості, що визначає посилення і стійкість життєдіяльності організації, її зростання. Як би успішно вона не функціонувала, але якщо її керівництво не націлене на освоєння нових технологій, що дозволяють виробляти нові види продукції більш високої якості і з найменшими витратами, вона

через певний проміжок часу ризикує стати неконкурентоспроможною. Саме відсутність інновацій у машинобудуванні ослабило позиції на ринках збуту, спричинило втрату споживачів продукції та зниження розмірів прибутку. Все це визвало кризову ситуацію в галузі, а також послугувало причиною банкрутства деяких підприємств.

У таких умовах найважливішими завданнями керівників підприємств машинобудування є зміна стратегії, виведення роботи підприємства на якісно новий рівень, запровадження політики диверсифікації продукції та сфер діяльності, розширення асортименту й номенклатури продукції. Тобто машинобудування має розвиватись за наступними напрямками: заміна морально застарілого обладнання новим модернізованим; впровадження наукомісткого обладнання, випуск нової конкурентоспроможної продукції.

Підприємство не може існувати довгий час на ринку, не оновлюючи асортимент продукції, яку виготовляє. Новинку можна отримати, купивши її цілком у стороннього розробника або створивши у себе новий вид виробів. Як в першому, так і в другому випадку підприємство повинне мати програму вибору і розробки нових виробів.

Початковий етап програми пов'язаний з формуванням ідей про створення нової продукції. Подібні ідеї з'являються різними шляхами: в результаті проведення ринкових досліджень їх може підказати споживач продукції; їх можуть запропонувати вчені при проведенні НДР; вони можуть виникнути в результаті аналізу науково-технічної інформації; їх можуть підказати конкуренти, що виготовляють аналогічні вироби. У всіх випадках найбільш життєздатними виявляються ідеї, що випливають із виробничих можливостей підприємства. Саме вони дозволяють реалізувати сильні і компенсувати слабкі сторони виробництва.

Створення нових виробів - складний і ризиковий процес. Для зменшення загрози для існування підприємства новинка повинна задовольняти запити споживача, що є основною умовою функціонування в кризових умовах.

Успішно діяти в динамічно мінливій ситуації здатне лише те підприємство, яке обирає і використовує маркетингову інформацію про клієнтів, конкурентів, товари, що діють на ринку з метою стратегічного і оперативного коригування своєї діяльності. Проведення маркетингових досліджень дозволяє отримати інформацію, за допомогою якої приймаються правильні управлінські рішення. Вибір рішення щодо випуску нової продукції дозволяє приступити до створення й освоєння нової техніки.

В умовах сьогодення майбутнє та успішний сталий розвиток будь-якого підприємства значною мірою залежать від результативності та ефективності його інноваційної діяльності (використання новітніх технологій виробництва, проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, впровадження власного виробництва промислових розробок й інших науково-технічних досягнень). У зв'язку з цим важлива увага має приділятися плануванню витрат за напрямками інноваційної діяльності підприємства.

Реалізація зазначених принципів безпосередньо пов'язана з формуванням

ефективної системи інноваційного управління підприємством, що дозволяє йому функціонувати, уникаючи кризових ситуацій і займати лідируючі позиції в своїй галузі.

Головною проблемою впровадження інновацій у машинобудуванні в сучасних умовах є фінансування. В державній програмі розвитку машинобудування України на 2012-2017р.р. дана приблизна оцінка обсягу інвестицій, необхідних для модернізації та технічного переоснащення підприємств машинобудівної галузі (3,1 млрд. грн.). Зазначено, що фактично за рахунок держбюджету обсяг інвестицій у галузь складе 923,3 млн. грн., тобто значно нижче цієї самої потреби, що вказує на досить незначну державну підтримку галузі [5].

Це свідчить про те, що підприємствам, які опинилися в стані кризи слід шукати нові джерела фінансування інновацій. Одним з яких може стати венчурний капітал, орієнтований на практичне використання технічних новинок, результатів наукових досягнень, ноу-хау, ще не випробуваних на практиці. Венчурний капітал пов'язаний з великим ризиком, тому його часто називають ще ризиковим. Враховуючи те, що кризовий стан пов'язаний з ризиком, а в разі успішного подолання скрутного становища інвестори отримають великий прибуток, цей вид фінансування має право на існування.

Висновки. Таким чином, основою успішного розвитку машинобудівної галузі є вирішення проблемних питань, яке можливе лише шляхом структурної й технологічної модернізації виробництва, для випуску сучасної конкурентоспроможної продукції. Основою реструктуризації машинобудівного комплексу повинна стати інноваційно-інвестиційна модель, яка допоможе подолати кризовий стан.

Список літератури: 1. *Карпеева М.М., Куликова Н.А.* Багатофакторна модель кризового стану підприємства / М.М. Карпеева, Н.А. Куликова // Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку промислових підприємств. – 2013. - №6. – С. 122-130. 2. *Савченко С.М.* Конкурентоспроможність українського машинобудівного комплексу на зовнішніх та внутрішніх ринках / С.М. Савченко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2011. - №29. – С.20 – 29. 3. *Макаренко І.А.* Механізми фінансової стабілізації машинобудівного підприємства в ринкових умовах / І. О. Макаренко // Актуальні проблеми економіки : Науковий екон. журнал. – 01/2006. – №1. – С.31-37. 4. *Шварц І.В.* Логістична інтеграція як елемент анти кризового управління машинобудівними підприємствами / І.В.Шварц, О.В. Безсмертна // Економічний простір. – 2011. -№ 47. – С. 305 -312. 5. *Розпорядження кабінету міністрів України «Концепція Державної цільової науково-технічної програми розвитку машинобудування на 2012 - 2017роки»* // <http://industry.kmu.gov.ua/>

Bibliography (transliterated): 1. *Karpjejeva M.M., Kulykova N.A.* Bagatofaktorna model' kryzovogo stanu pidpryjemstva / M.M. Karpjejeva, N.A. Kulykova // Aktual'ni problemy ekonomichnogo ta social'nogo rozvytku promyslovykh pidpryjemstv. – 2013. - No 6. – P. 122-130. 2. *Savchenko S.M.* Konkurentospromozhnist' ukrai'ns'kogo mashynobudivnogo kompleksu na zovnishnih ta vnutrishnih rynkah / S.M. Savchenko // Problemy pidvyshhennja efektyvnosti infrastruktury. – 2011. - No 29. – P.20 – 29. 3. *Makarenko I.A.* Mehanizmy finansovoi' stabilizacii' mashynobudivnogo pidpryjemstva v rynkovyh umovah / I. O. Makarenko // Aktual'ni problemy ekonomiky : Naukovyj ekon. zhurnal. – 01/2006. – No 1. – P. 31-37. 4. *Shvarc I.V.* Logistychna integracija jak elementanty kryzovogo upravlinnja mashynobudivnyimi pidpryjemstvamy / I.V. Shvarc, O.V. Bezsmertna // Ekonomichnyj prostir. – 2011. -No 47. – P. 305 -312. 5. *Rozporjadzhennja kabinetu ministriv Ukraïny «Konceptija Derzhavnoi' cil'ovoi' naukovo-tehnicnoi' programy rozvytku mashynobuduvannja na 2012 - 2017roky»* // <http://industry.kmu.gov.ua/>

Надійшла (received) 27.03.2015